

Gyökérrel földben, ággal égben

Naplók 2013

(folytatás¹)

1 Kulcsár Ferenc
Naplóinak első
részét előző szá-
munkban közöltük.
(a szerk.)

A mankurtok (Csingiz Ajtmatov nyomán)

Mindig minden elkezdődik valahol. Alábbi történetünk akkor indult, amikor az északi hegylakók dél felé kezdtek szivárogni, s lassan kiterjesztve határaikat, letelepedtek a termékeny földeken. Eleinte szívós ellenállásba ütköztek, de az északi **zsuanzsuan** törzs nem szándékozta többé elhagyni a virágzó vidéket, a **najmánok** földjét.

A zsuanzsuanok egy idő után megtapasztalták, hogy nem elegendő s nem is „civilizált” a lázongó és nyugtalankodó najmánokat börtönnel, nyelvtiltással, bírságokkal s más egyéb módon megrettenteni: e terjeszkedő törzs tagjai, akik ködbe vesző történelmükből a fondorlat és az ármány cselvetéseit hozták magukkal, behatolva az ember legrejtettebb lényegébe, megtalálták a módját, hogy elvegyék az útjukban állók eleven emlékezetét, a kigondolható és ki sem gondolható gonosztettek legsúlyosabbjával sújtva az emberi természetet. Rájöttek, hogy a fenyegetések és ezerféle fufang helyett „egyszerűbb” elvenni a najmánok emlékezetét – kiszaggatni a gyökereit az ember legnagyobb kincsének: méltóságának és múltjának.

A következőket cselekedték. A csellel vagy édesgetéssel köreikbe csalogatott najmánokat megkötözték, s miután tövig csupálva lekopasztották őket, a megnyúzott tevé nyakbőrének darabjait még gőzölgő állapotukban ráfeszítették a leborotvált fejre. A bőr pillanatok alatt ráragadt a koponyára, mint a tapasz. Ezután az áldozatok fejét kalodába zárták, s egy héten át kitétték őket a perzselő nap tűzének. A száradó, egyre zsugorodó nyers tevébőr vasabroncsként szorította a szerencsétlen najmánok fejét. Ráadásul a leborotvált haj rövidesen kiserkent, belefűródött a tevébőrbe vagy – más utat nem találva – visszahajlott és újból belenőtt a fejbőrbe. Mindezt a kint az ítélőképesség teljes megzavarodása kísérte, s az áldozat egész életére elveszítette emlékezetét – **mankurt** lett belőle, aki nem emlékezett többé a múltjára: nem tudta, ki ő, milyen nemzetségből való, nem tudta a nevét, nem emlékezett gyerekkorára, apjára, anyjára, egyszerűen nem ismerte fel magában az emberi lényt.

A zsuanzsuanok így elérték, amit akartak: a szülőföldjükön élő najmánok egy része semmit nem tudott többé őseiről, népe történelméről – ellenkezőleg: az őket kelepcébe csalók számára számos értékes tulajdonsággal rendelkeztek, hiszen azonossá válván a néma állatok-

kal, tökéletesen engedelmesek és veszélytelenek lettek. A mankurtok számára ismeretlen lett az öntudat, a lázadás, a jogérzék. Ezért vigyázni se kellett rájuk, nem kellett megfigyelni őket titkos módszerekkel, s nem kellett gyanúsítgatni őket ellenséges gondolkodással, a zsuanszanok elleni lázongással. A mankurtok, akár a kutyák, csak fenyítő gazdáikat ismerték. Másokkal, a najmán testvéreikkel nem is érintkeztek. Valamennyi gondolatuk a hasuk megtöltésére irányult. Jóllakottan a rábízott – nemzetségük ellen irányuló – minden feladatot vakon, buzgón végrehajtottak. A mankurtokkal a legnehezebb s a legszennyesebb munkát végeztették el; cseppet sem nyomasztotta őket, hogy elidegenedtek és elvadultak nemzetségük tagjaitól – számukra csak a gazda parancsa létezett.

Sok ilyen emberségéből kivetkőztetett, emlékezetét veszített mankurtot siratott el az édesanyja. Az egyikük így kiáltozott kétségbeesésében és bánatában a fiához:

– Amikor kiszakították belőled az emlékezetet, amikor a fejedet, én magzatom, úgy szorították, mint a diót, amikor szemedet a rettenetes véres genyve öntötte el – gyűlöletes, vakító égítest lett-e számodra a Nap, mindnyájunk éltetője? Amikor a testedből folyó undok levekben fetrengtél, amikor a magad bűzében, értelmedet veszítve haldokoltál – megátkozta-e Istent, amiért megteremtett bennünket az általa elhagyott földön? Amikor az alkonyat sötétsége ráborult elnyomorított értelmekre, s emlékezeted elhullatta a múlthoz fűződő kapcsait, amikor kelepcebe kerülve elfeledted anyád tekintetét, a folyót, ahol játszadoztál, és apád nevét, amikor elfakult előtted az arca azoknak, akik között felnőtél – nem átkozta-e meg az anyádat, amiért méhébe fogadott, és Isten világára szült megérni ezt a napot?

A najmán anya azonban hiába kérdezte mindezeket mankurttá lett fiától, körmeivel hasogatva önnön arcát, mindent elmondva a maga fájdalmáról, nemzetségének küzdelmeiről, a fiát kelepcebe csaló átkozott zsuanszuánokról, úgy, hogy az Isten is belebetegedett az égben – az önmagából kivetkőztetett fiúhoz, a mankurt-rabszolgához nem jutott el beszédének értelme: hiába dörömbölt, a szorosan bezárt ajtó zárva maradt.

Végül a najmánok legendája sötét balladaként végződött: a gazda parancsára a mankurt-fiú újat ragadott, s az előtte térdeplő anya csak ennyit tudott kiáltani:

– Ne lőj! – De már süvített is kurtán a nyílvevő, és beleállt az asszony szívébe.

Halálos lövés volt. Az anya előrebukott, fehér kendője lecsúszott a fejéről, madárrá változott és elrepült, hangosan kiáltozva: – Ki vagy? Mi a neved? Mi az apád neve, én magzatom?

A magyar Hamlet

Kosztolányi Dezső – miután Trianon árnyékában megírta a *Magyar költő sikolyát Európa költőjéhez* – 1930-ban egy rejtélyes-szép esszében megírta a magyar Hamletet, pontosabban a magyar „lenni vagy nem lenni” különös históriáját: azt a megrázó drámát, melyet nem a színházakban, hanem a történelem színpadán adtak elő.

A történet dióhéjban a következő: Széchenyi István a forradalom kitörése előtt három nappal, 1848. március 12-én összehívja barátait a palotájába, hogy megvitassák a „veszélynek induló” haza sorsát: dicső éra áll-e előtte, vagy hamarosan a legnagyobb veszélybe keveredik. Az összesereglett nemesek előtt Széchenyi a benne felgyülemlett viharfelhőkről beszél, pusztító kétségeiről, érdemes-e még folytatni a magyar nemzet megmaradásáért a kilátástalan küzdelmet. Aztán a jelenlevők megdöbbenésére a „teljesen elborult láthatárról” kezd példálózni, arról, hogy nemzetünk előtt kétféle halál áll: a forradalommal eljövő és az azt vérbe fojtó **fájdalmas** halál, vagy a németységbe beolva-

dó, **fájdalmatlan** halál. – Itt állunk Európa közepén mint Európa szégyene – fejtegeti a „legnagyobb magyar”. – Népünk tunya, bárdolatlan, úrhatnám, az igazság iránt érzéketlen, kötelességre renyhe, pallérozásra nem fogékony. Talán távolkeleten, termőtalajában virágozhatott is volna, de ideplántálva a nyugatra elkorcsosult, alacsonyságba süllyedt, megvénhedett. Hiába ojtjuk be a műveltség nemesebb ágával ezt az agg törzset. Ha nyugatvá válik, akkor elveszti eredendő sajátosságát és egyéniségét, idegenné lesz, ha pedig elhanyagoljuk, akkor kiszárad, elcsenevészedik. Így se nyugati, se keleti, se európai, se magyar. Mi is az értelme annak, hogy valaki magyar? Mi az értelme annak, hogy egy maroknyi népecske ilyen fixa ideával él, s ragaszkodik ősei örületéhez? Nem, uraim, ennek semmi értelme sincsen. Semmi értelme, hogy itt, a világmappa e parányi pontján nemzetesdit játsszunk. Semmi értelme annak, hogy fiainknak és azok fiainak átadjuk nyelvünket, mint valami örökletes nyavalyát. Beolvadásunk a németiségbe, nemzetünk, nyelvünk végleges megszűnése áldás és jótétemény leend nekünk is, az egész emberiségnek is. Csak az első nemzedéknek fog ez fájni. Az utána következő áldandja érte emlékünket. Meg kell semmisülnie a magyarnak, le kell tennie minden revolúcióról, izgágaságról. Nekünk pedig csak egy kötelességünk van: szabad folyást engedni a világhistoria környörtelen eseményeinek. Más út nincs. A biztos megsemmisülés vár ránk.

Majd Széchenyi befejezésül elmondja, hogy elhatározása végleges, nem munkálkodik tovább a magyar nemzetért, s mindezt Metternich herceggel is közölte, aki biztosította őt, hogy elősegíti a nemzet fájdalmatlan halálát, a németiségbe, a monarchiába való beolvadását.

E hamleti beszéd után barátai, a nemzet színe-virága a temetés csöndjébe hullva, földbe gyökerezett lábbal, reszketve állt, döbbsent némaságban. Aztán fölharsant egy hang – Gazember! Gazember vagy! A gróf ifjúkori barátja, az immár vak Wesselényi Miklós hangja ez, melyet kiszáradt sok-sok elkeseredett, felháborodott kiáltás követett: – Honaruló! Szégyen, gyalázat! Fölfoghatatlan! De hisz ez bolond! Kibújt belőle a német!

– Hát a kamarillának egy nemzetet akarsz szállítani, te spion – harsant fel újra Wesselényi öblös hangja. – Nem borzadsz-e, hogy én, a szegény vak ember, ki a budai börtönben vesztettem el szemem világát, látom az utat, és te, te, ki hajdan fényt gyűjtöttél nekünk a sötétségben, már nem látod? Csak abban hihetek, hogy elméd megháborodott. Vagy szemfényvesztés volt az egész? Nem te írtad, hogy a nemzet feldicsőülését hordozod minden csepp véredben? Most pedig arra biztatsz, hogy a nemzet adja fel jogát, önállóságát? Nem, nem, ez a kisdéd nép nem tunya, csak elhanyagolt, nem élemedett, inkább gyermek még, gyámolításra, istápolásra szorul. Szent reformtörékvéseinket ezért nem adjuk fel soha! Isten minket úgy segítjen.

Így záporozott Széchenyi koponyájára a szitkok jégesője. „Szeme izzott a bozontos szemöldök alatt, mint csipkebokorban a tűz.” Majd könnyedén a terem közepére sietett, és elkacagta magát, kijelentve, hogy ez az egész csak tréfa volt, próbára akarta tenni őket egy előre kitervezett komédiával, hogy kiderüljön, érdemes-e újult erővel dolgoznia ennyi nemes hazafival. És „arca kigyulladt a boldogságtól”.

Íme, a magyar Hamlet a történelem színpadán. E drámát, a lenni vagy nem lenni drámáját mindkét fél egyformán élte át: az ugrató, tréfaúzó Széchenyi is, s azok is, akiket ugratott, akikkel tréfálkozott. De kérdés, hogy valóban tréfálkozott-e Széchenyi István gróf. Ennek eldöntésére Kosztolányi nem vállalkozott. Mi sem tehetjük. Titok marad.

Mindenesetre, aki e „drámát” eljátszotta, az saját kétségeit jelenetelte. Nem magánbeszéd ez – vonja le a tanulságot Kosztolányi –, hanem valami csodálatos, sokszólamú dallam, szeszélyesen, gazdagon, végzetesen hangszerelve. Ez a magyar „lenni vagy nem lenni”.

S mindez időszerű marad, amíg izzadva munkálnak ellenünk a soraink közül támadó, önérdékből lett janicsárok, az emberi hangot megcsúfoló, a kollektív bűnösségen alapuló kormányzást támogató pecsovics írástudók, a nemzeti értékeink nagy temetőjében alkalmazott sírásók. Velük szemben a magyarság szibillakönyveiből vett, korok fölött álló „kiskátét” ajánlhatunk a Nemzeti olvasókönyvből, megmaradásunk feltételeiről, melyek a következők: „...a magyar föld szeretete; történelmi tudat; nemzeti önismeret; ragaszkodás az anyanyelvhez; európai szellemmel párosult magyarságtudat; szabadság és demokrácia; a szabad szó csorbítatlan joga; béke és barátság minden néppel; haladás és reformok; áldozatvállalás és tiszta közéleti erkölcs; a szorongattatások közepette is erőt adó remény.”

Titkos nagy ajándék

A kiejtett hang leírva betűvé lesz, a betűk szavakká állnak össze, a szavak mondatokká – kóstolgatja-tanulgatja a leckét másodikos unokám. S a mondatok életté, nemzetté, történelemmé, óceánná, univerzummá lesznek – fűzöm csöndesen koszorúba kisunokám szavait. Ő még nem gondol rá, hogy a **szó lélek**, hogy az ő édes anyanyelve – Krúdy Gyula szavaival –, ez a drága, árva gyermekből királyfivá növekedett magyar nyelv az egyetlen, örök, folyton teljesülő arca a nemzetnek, melyet immár ezer és ezer éve örökbe kaptunk, mint titkos nagy ajándékot, s amely csuda módon tudtukra adja: népünket nemzetté a magyar szó teremtette a régmúltban, teremti a mában s teremti majd a jövőben. Amiért „kegyelet, hűség és becsület” illeti őt.

Minderre hétéves kisunokám még nem gondol, ő csak tántorog, bujdokol nyelvünk erdőzúgásában, susogásában, zizegésében, zsongásában és zsi-bongásában; boldogan és öntudatlanul fürdik anyanyelve szitáló, szemerkélő, permetező, harmatozó, záporzó, zengő, doboló, paskoló, hulladozó esőjében.

Honnan is tudná e nyiladozó búzavirág-lélek századaink tanításait, melyeket mi, meglett istenteremtények is csak részint ismerünk. Még szerencse, hogy lelkünk sejti-tudja: ezredeveinknek, nyelvünk univerzumának gazdagabb ismerete a jövőnket erősíti, mert minél megszenteltebb bennünk nemzetünknek nyelve, annál pontosabban gondolkodunk, annál eredményesebben küzdhetünk a létünkért, kenyerünkért. Nemhiába emlékeztet Himnuszunk írója, Kölcsey: „Soha ne feledd: idegen nyelveket tudni szép, az anyanyelvet a lehetségesig művelni kötelesség.”

Költőink tanítják nekünk, hogy az anyanyelv szavaiból épül fel a lét fogalma bennünk: varázslatokra lesz otthonunkká még az értelmet megdermesztő végtelen is, általuk érezzük, hogy itthon vagyunk a földön, s „élnünk és küzdenünk is szabad: magunkra hát sose hagyjatok, világteremtő, hűséges szavak!”.

Irodalmunk, íróink, népünk évszázadai mutatják, hogy nyelvünk „gyönyörű játéklabdája a hívő gyermekeknek és a zseniknek”, melyet „nagyszakállú táltosok énekeltek, Tisza selyem-vize susogta, Kárpát mennydörögte”, ezért elsőrendűen és kitüntetten alkalmas a világ minden emberi ízének, a lélek hatalmának és határtalan tereinek meg-muzsikálására.

Költőink szavai, Balassi, Zrínyi, Vörösmarty, Petőfi, Arany, Kosztolányi, Babits hárfája és orgonája időn és téren át ragyog; általuk tudja kimondatlanul is a lelkünk – József Attilával szólva –, hogy „nyelvünk ősi és modern, erdei, mezei és városi, ázsiai és európai, ezért mi is ősiek és modernek vagyunk, európai magyarok”. S általuk tudja a vérünk is, hogy a nyelv emberségünk legfőbb, ősi üzenetű formálója – ő mutatja meg a leghűb-

ben rejtett összetartozásunkat, „minden okmánynál igazabban”. Ezért küzdenünk kell érte, „mint napvilágért az embrió”, hiszen összetartozunk, mint „héjába zárt dió”.

Hasonlatos vagy a fiatal szerelemhez, melynek üde zamata van még – írja a magyar nyelvről Berda József –, csupa indulat, ellágyulás, ébredése az édes gerjedelemnek, mely soha nem rest szárnyat adni az ujjongó képzeletnek s örök sugaraiba zární mind a reménykedőt, mind az elveszettet, még akkor is – Füst Milán szavaival –, amikor a nemzetet és nyelvét „megtapodták, megbolygatták hitét, az eszét megzavarták, áradás szennyével borították be kertjeit, hogy üszökké vált minden, aminek sudárrá kelle szöknie”.

Hétéves unokám még nem gondol arra, hogy az ő **lehelete lélek**, mely szavakat teremt, s hogy az Illyés Gyula-i „kíntól sziszegő, szélkaszabolta magyar nyelv” csak akkor magasodhat fel, ha szellemei újra és újra föltámadnak bennünk. Kisunokám még csak elmerül a Juhász Ferenc-i „virágnylás-gyönyörű, láng-tisztaságú, mindenség-arcú” szavakban, mint az őszi ég tengerében úszó vadlibák, mert titkon tudja: a létezés öröm, a szó öröm, s a hallgatás halál.

Kicsi unokám még nem gondol ilyenekre, de majd megtanítja a Kultúra, a Lélek, hogy ő maga a nyelv, amelyből ha kizuhanna – visszasüllyedne a ködbe, a barbár, atlantisi éjszakába. Megtanulja majd költőinktől, hogy maga a szó őrli a búzát, dönti az erdőt, fejtí a sziklát, teremti a nemzetet; mert a nyelv a nemzetnek az, ami a napfény az eleven világnak; olyan „szüntelen édesanya”, mely elmeséli nekünk, hogy őseink – föl-le járva az anyaföld tenyerén – még az utakat is az anyanyelv szavaival rótták tele: a poros ösvények, az erdők avara, a jéggel fedett tavak, a lidércek lakta mocsarak, a porka hóval lepett mezők is szavainkkal vannak teleírva.

Majd megtanulja kisunokám is hűségeseinktől, amit Kosztolányi Dezső így fogalmaz meg: nincs semmi más, csak a szó, mely visszhangot vet az időben: belőle éled meg minden, ami elmúlt, ami van és ami lesz, ő rakja egészbe azt, ami csonka, föltámasztja a holtakat, egybefűzve őket, akik élnek s majd megszületnek holnap.

Igen, mert – amint Juhász Gyula írja – az anyaszavak eldöntenek egy életet; meghaltál, ha már nincsenek.

Mirza

Így hívják, ez a neve: Mirza. A perzsáknál méltóságnév, annyit tesz: úr. Úr, mert főrendi, főnemesi arisztokratáknak kijáró előnév.

Különben Mirza egy írógép. Az én írógépem. Ő is matuzsálem, én is, jól megértjük hát egymást: mindketten a huszadik század szemtanúi voltunk, az ő anyajegyét viseljük.

Mirza olyan, mint egy remekműű ékszerdoboz, kimondhatatlan kincsekkel a mélyében. De egy kicsike fekete zongorához is hasonlít, s akárcsak Ady Endre fekete zongorája, bolond hangszer volt: hosszú éveken át sírt, nyerített és búgott, mialatt „vak mestere” tépte, cibálta.

Mirzának negyven billentyűje van, tele ékes ékezetekkel. *Úristen, mennyi ékezet! Angolban ilyen sose létezett* – ámulna el rajta Zilahy Lajos. De egykori írotársamat ki kell egészítenem Kosztolányi Dezsővel, mert az én negyvenbillentyűs Mirzám egyben egy kétszáz ezer billentyűs aranyorgona is, melyen évtizedeken át játszadoztam árván, kiállva a huszadik század tereire, pofozkodni a széllal, s a zöld viharban együtt szállni az angyal és ördög énekével.

Mirza negyven éve lett az enyém, szó szerint a jegyesem. Ölembe véve vittem őt a pozsonyi utcákon a magányosan tengődő, felvidéki magyar Bovaryné házába, ahol az

albérleti kuckóban Mirzával ezt a „kisebbségi” dalocskát komponáltuk: *A házínéni lírai. Lírai, hát bemenekszik önmaga szívébe. S magyar ritmusokat kever néger vérbe.*

Az 1970-es évek voltak ezek, a konszolidáció sivár és jövőtlen éveit. Így a homokóra nyakában Mirzával benső honfoglalásra kényszerültünk, felfedezve legmélyén is a nemzetet, és tudva és írva, hogy „a nemzet is ég, hát még a nemzetiség”. Éppen ezért szükséges nekünk „áttörni a zászlók tengerét, mert ragyogásunk lehet csak a lét”. S mialatt kételkedtünk újra meg újra, a történelemben leborulva, tudtuk: „Mikor a rózsa kinyílóban, gyöngye gyökere visong a hóban. Mégsem élhet más vidéken, hamvas arca bár szélben égjen.” Rímeltünk hát Mirzával szenvedelmesen, érezve, szívünkben gyermek oson, az óriás szemű jövő, s miközben torkunk a belső sírástól beszakad, a szennyes égitestek között bánatosan leng a kötélben, csattogva szárad fehéreneműnk, a lelkiismeret.

Egy napon aztán jövendölésbe kezdünk: az anyaszókat, mint jámbor istenfíát, a keresztől levettük, mert éreztük-hittük, hogy az anyaszók minket soha nem hagynak cserben, hanem halottaink szemüregéből is fény felé kúsznak, lévén ünnepnapon, gyászban is a legvégső otthonunk, s így nélkülük még a halálunk is értelmetlen lenne. Mirza sugalmazására megrajzoltam hát mélybe révedő, jövőbe tekintő önarcképeimet, fültővig cigányfekete hajjal, lehanyagló fejjel, a száj csücskében cigarettával. Tél van, írtam, s a hó alatt zúg a metafora:

Teljes az elszántság, az óra
éjfélt üt, és fordul Európa.
Vers- és sorsvég kérdése, jaj.
Fültővig cigányfekete haj.

Az 1980-as évek elején így szóltam Mirzához: „Barátom, jó lenne annak lenni ma, aki tegnap többre gondolt, s bizonyára holnap, holnap is többre gondol. De jaj, ma tegnap és holnap közt vagyok, kráterben, mint a depressziós Közép-Európa, Isten eme mostoha kliense, históriánk vérző páciense. Láthatod: fölötte s körötte kékség, de fekete szívében „örvénylés, kétség”.

Ám Mirza megdorgált: „Panaszodat, úrfi, ne halljam többé, változtasson az Isten ördöggé, vagy tömje teli kavicsal a szádat, hogy ne hallja szavaid az eljövendő század.” Megírtuk hát Mirzával a jövendő dalait, a tündöklő hontalanság énekeit: az anyaöl és anyaföld közötti, az igazó s igazó nagy kalandot, a megbocsátó és édes eseményeket, a csuromvíz és színarany tényeket, melyek során a lélek szétrobbanó összetartozással és összetartó szétrobbanással – teremtő méhkassá és hallgató sírkövé. Egyszóval az a „hős”, aki nem engedi, hogy magához ölelje őt a világ, ellenkezőleg, őneki kell magához ölelnie a világot, hogy ezáltal erő kísérje őt: gyönyörű, nagy hitek a mindentudású fényben, a halálnál is kiműveltebb létben...

A mámoros és nemes évtizedek után Mirza mára már visszavonult. Őt búcsúztatom e kicsiny traktátummal, miközben mosolygós-bánatosan pihen a dolgozószobámban, régi, hűséges tárgyaím-társaim között, harangok, könyvek, furulyák és mozsarak társaságában. „Magyar írógép” maradt mindvégig, ékes ékezetekkel, patrícius öntudattal. Egyezzen hát testámentumom a Zilahy Lajoséval:

Elvégre magyar úr vagyok,
Temessék majd mellém, ha meghalok.
Mint mindmegannyi avar kössöntyűmet,
Szárnyas kopjámat, színarany kupámat,
Leszúrt paripámat.

A méltóbb gond ürügyén

Rónay György verseit olvasgatom, köztük a Borsos Miklósnak ajánlott szatírját. Beatus ille, quí procul negotiis, idézi versében a költő, vagyis hát boldog, aki távol él a közügyektől. De nem azért, mert gondja nincs, hanem mert méltóbb gondja van. Ez a gond pedig nem egyéb, mint műveket alkotva élni; kiküzdve a „független nyugalmat”, katedrális építeni, egészségre lenni: életműként s annak alkotójaként egyszerre. Az a boldog, aki tölgyként, gyökérrel földben, ággal égben él, és fészkeknek ad biztos otthont lombja közt. Azaz boldog, ki művet alkotott, s magát művé alkotta.

Valami ezzel összecsengőt vettem papírra én is – bár kissé „radikálisabban” –, az *Imádságok* című 1992-es könyvemben: „Mit is tehetnénk: írunk, hogy megszüntessük az írást. Hogy végül Írássá legyünk.” *Ember* című versemben (1993) pedig ilyen kétsoros vers „cseppent le a tollam hegyéről”:

„Íme, a meghatározott műnem:
létezésem a feladatomból és művem.”

Nem új keletű dolog ez a *procul negotiis*, ellenkezőleg, egyidős a civilizációban felbukkanó alkotó emberrel. Elegendő visszalapozni mondjuk Augustus császár idejébe, amikor is egy Maecenas nevű dúsgazdag férfi azzal kedveskedett a kor nagy költőjének, Horatiusnak, hogy egy csendes falusi házat ajándékozott neki. Horatius mindezért hálás volt, de nem hajolt megalázkodva a földig a *mecénás* előtt, hanem tisztességes maradt, kiállt az írók szabad és független életéért, s ő maga azt óhajtotta, hogy távol a politikától, könyvei között élhessen, s „műveit alkotva magát is művé alkossa”.

Az elmúlt háromezer évben persze az alkotók, írók többsége – az istenek, udvaroncok, díjak zajlásában – nem a *procul negotiis* után sóvárgott, sokkal inkább a „kínai mandarínok és egyiptomi pap királyok” szerepére. Zömükben olyanok voltak, mint Rónay György versének *intrikusai*: törtető, áskálódó, mással sem törődve, mint hogy ki mit mond róluk, és hogyan jegyzik a népszerűség és a hatalom tőzsdéin a nevüket. Rónay csípősen fogalmaz; lármás piacok fecsegőiről, csörgősípkás kóklerekről beszél, kamerák előtt illegálisan pojlácokról, a szajha mód farukat riszálókról, a konferenciákon hímpávahangon rikácsolókról, a kerekasztalok sztriptízein pénzért nyüzsgőkről, bordélyi céccóról, nagyképűsködésről, gerinctelen talpnyalók helyezkedéséről, mások érdemeinek megvetéséről, kiközösítéséről.

Valóban boldog hát az, ki elvonultan él, mert úgy ítéli meg, méltóbb gondja van.